

Momotaro Masalı Örnekleminde Japon Kültüründe Kolektif Bilinçdışı Unsurlar¹

Fatih EGE², Levent TOKSÖZ³

Öz

Halk edebiyatı üretimlerinden olan anonim türler, kültürel kodları nesilden nesile aktararak dilin ve edebiyatın temellerini şekillendirmiştir. Anonim türlerden biri olarak değer gören masal ise hem işlevleri bakımından hem de aktarıcısı olduğu değerler bakımından diğer edebi türlerden ayrılmaktadır. Günümüzde masalların çözümlenmesi için uygulanan yöntemlerden birisi de Carl Gustav Jung'un "kolektif bilinçdışı" kuramıdır. Jung bahsettiğimiz kültürel kodları ve insanlığın ruhsal birikimlerini; "arketip" adını verdiği kavramlar üzerinden açıklamaya çalışmıştır. Bu çalışmada da Japon kültüründe önemli bir yere sahip olan Momotaro adlı masaldaki arketipler tespit edilmeye çalışılmıştır. Tespit edilen arketipler Joseph Campbell'in "Kahramanın Sonsuz Yolculuğu" adlı eserinde yer verdiği; monomit kavramı çerçevesinde tasnif edilmiştir.

Anahtar Sözcükler

Masal
kolektif bilinçdışı
arketip
monomit
Momotaro

Makale Hakkında

Geliş Tarihi: 12.05.2021

Kabul Tarihi: 13.07.2021

Doi:
10.20304/humanitas.936591

Collective Unconscious Elements in Japanese Culture in the Sample of the Momotaro Tale

Abstract

Anonymous genres, which are among the productions of folk literature, have shaped the foundations of language and literature by transferring cultural codes from generation to generation. Fairy tales, one of the anonymous genres, differ from other literary genres both in terms of their functions and the values they transmit. One of the methods used to analyze fairy tales today is Carl Gustav Jung's theory of the "collective unconscious". Jung tries to explain cultural codes and the spiritual accumulation of humanity that we have mentioned as what he calls "archetypes". In this study, we have attempted to determine the archetypes in the fairy tale Momotaro, which has an important place in Japanese culture. The identified archetypes include Joseph Campbell's "Hero's Endless Journey"; classified within the framework of the concept of monomyth.

Keywords

Tale
collective unconscious
archetype
monomite
Momotaro

About Article

Received: 12.05.2021

Accepted: 13.07.2021

Doi:
10.20304/humanitas.936591

¹ Bu makale, 13-15 Eylül 2019 tarihinde Didim'de düzenlenen V. Japon Dili ve Eğitimi Uluslararası Sempozyumu'nda (JADEUS) sunulan bildirinin genişletilmiş biçimidir.

² Dr. Öğr. Üyesi, Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Tekirdağ/Türkiye, fege@nku.edu.tr, ORCID: 0000-0003-1986-6165

³ Doç. Dr., Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Doğu Dilleri ve Edebiyatları Bölümü, Tekirdağ/Türkiye, ltoksoz@nku.edu.tr, ORCID: 0000-0003-2212-2976

Giriş

İçerdiği derin anlam tabakaları bakımından üretildiği toplumun kültürel dokusunu, sosyal yapısını, inanış ve uygulamaları dâhil birçok farklı unsuru geçmişten geleceğe taşıyan masallar; araştırmacılar tarafından farklı tanımlamalarla ifade edilmektedir. Türk Dil Kurumu kaynaklı Türkçe Sözlük'te masal “Genellikle halkın yarattığı, ağızdan ağza, kuşaktan kuşağa sürüp gelen, çoğunlukla insanların veya tanrıların başından geçen, olağan dışı olayları anlatan hikâye.” olarak ifade edilir (Masal, t.b.). Umay Günay (1992) masalı farklı bir bakış açısıyla aşağıdaki gibi tanımlamaktadır:

Asırların birikmiş irfanını ve belirli bir hayat düzenini, yaşamak zorunda olduklarımızla yaşamak istediklerimizi bir arada kendisine has bir atmosferde ve üslupla, kendi mantık silsilesi içinde geleneksel motiflerle anlatan masallar, sözlü anlatım türlerinin en ilgi çekici olanıdır (Günay, 1992, s. 321).

Psikoloji alanında çalışmaları ile tanınan Eric Fromm ise masal türünü; “Mitler ve masallar, kendilerini sembol dili aracılığı ile ifade eden, geçmiş zaman bilgelikleri ve özdeyişleridir” şeklinde tanımlamaktadır (Fromm, 2014, s. 9). Ancak bunlardan da öte bir anlam ve işleve sahip olan masal türüne ilişkin, Ege (2013)'nin aşağıdaki tespiti önemlidir.

Gerçeği estetize ederek farklı görünümde içinde dönüştürme gücüne sahip olması ile geçmişi şimdileştirerek geleceğe taşır ve bir milletin örtük sosyo-kültürel dokusunu anlamamızı sağlar. Nesilden nesile devam eden aktarım, masalların gizli dili olan semboller vasıtasıyla gerçekleşir (Ege, 2013, s. 36).

Binlerce yılda edinilen toplumsal tecrübeleri bünyelerinde taşıyan masallar, gelecek nesillerin inşası bağlamında büyük bir öneme sahiptir. Önceleri sözlü olarak nesilden nesile aktarılırken daha sonra ise çeşitli derleme faaliyetleri sonucu kayıt altına geçirilmiş ve içinden çıktığı toplumun yansıması olarak araştırmacılara geniş bir araştırma alanı sunmuşlardır. Masal araştırmalarının folklorik unsur olarak bilimsel anlamda ele alınmasında, Alman Grimm Kardeşlerin 1812 yılında yayınladıkları “Kinder und Hausmarchen” isimli çalışması öncü nitelik taşımaktadır (Çobanoğlu, 2008, s. 97).

Alan yazında, masal anlatısının çözümlemede farklı yöntemler öne çıkar. Bunlardan biçimbilimsel bir çözümleme yöntemi ortaya koyan Propp (Propp, 2011, s. 28-65); Yüz Rus masalı irdelediği çalışmasında anlatı akışına ilişkin otuz bir madde betimler.

Propp (1985)'un biçimbilimsel çözümleme yöntemi birçok masal araştırmasına önemli bir temel sunmuştur. Diğer yandan; Özçalışkan (1996)'ın vurguladığı üzere, biçimsel

yaklaşımına sahip temel çözümlenmelerde içeriğin göz ardı edebildiğine ilişkin eleştiriler de söz konusudur.

Hemen her kültürde karşımıza çıkan masal anlatma geleneği araştırmacılara hem yerel/yöresel hem de evrensel birikimler taşıyan sembol dilinin yansıması olan kodlar sistemi sunmaktadır. Fakat bilindiği üzere masallar anonim üretimler olarak kabul edilmektedir. Anonim üretimlerde sembol değerlerin kazanılması kolektif bir birikime gereksinim duyduğundan masal analizlerinde kolektif bilinçdışı kavramından faydalanmak önem arz eder. Toplumların binlerce yıllık tecrübeleri üzerinden oluşturduğu ruhsal katmanlara ve onlar içerisinde yer alan tipik sembol unsurlara dair analizleri kolaylaştıran kolektif bilinçdışı kavramı; hem metaforik oluşumlara bir açıklama getirmekte hem de “uydurma” olarak nitelenen fakat aslında uydurma olmayan olağandışı durumların nedenlerini ve var oluş amaçlarını açıklamada bir yöntem olarak öne çıkmaktadır.

Japonya; on bin kilometreyi aşkın coğrafi mesafesine karşın Türkiye’de olumlu imaja sahip ülkelerin başında yer alır (Toksöz, 2020, s. 255). Bu durum Asya dilleri arasında Japonca öğrenimine olan ilgide artışa neden olmakta (Özşen, 2014, s. 41); her ne kadar yeterli sayıda olmasa da dil ve kültür alanında gerçekleştirilen çalışmalarda Japon masallarını konu alanlara da rastlanılmaktadır (Ör. Akbay, 2014; 2015). Japonya’nın çok bilinen ve yabancılara yönelik ders kitaplarında da sıklıkla kullanılan Momotaro (Şeftali Taro ya da Şeftali Çocuk) masalı; bu bağlamda Japon kültürünün kolektif bilinçdışına ait önemli öğeler barındırmaktadır. Yöre ve zamana bağlı olarak Momotaro masalının aktarımında çeşitlilikler söz konusu olsa da (Hukuda, Yamanouchi, 1955, s. 88), farklı kaynaklardaki eş metinler ve motif özellikleri göz önünde bulundurulduğunda metinde yer alan epizotlar ana hatlarıyla aşağıdaki şekilde özetlenebilir:

1. Bir dağ köyünde, çocukları olmayan yaşlı bir karı koca yaşamaktadır.
2. Her sabah olduğu gibi, yaşlı adam ormana ağaç kesmeye; yaşlı kadın da nehre çamaşır yıkamaya gider.
3. Nene, nehrin sularında yuvarlanan bir şeftali görür. Şeftaliyi alarak eve götürür.
4. Dede, şeftaliyi tam ikiye ayırıp nene ile paylaşmak üzereyken, şeftalinin içinden küçük bir çocuk çıkar. Çocuk adının Momotaro olduğunu söyler (Çocuğun adı Momotaro konulur).
5. Aradan zaman geçer ve Momotaro Şeytan Adası’na gitmek istediğini söyler. Nene ve dede gitmemesi gerektiğini söyleseler bile Momotaro kararından vazgeçmez.

6. Momotaro, bir gün yanına nenesinin hazırladığı mısır ve pirinçten oluşan üç yemeği, ayrıca dedesinin verdiği kılıç ve kapağında harita olan çaydanlığı alarak Şeytan Adası'na doğru yola çıkar.

7. Yolda karşısına çıkan köpek, maymun ve kuşu (sülün) nenenin verdiği yemekleri onlarla paylaşarak yanına alır.

8. Momotaro, sonunda Şeytan Adası'na ulaşır. Şeytanlar ile savaşır ve Kara Şeytan dedikleri en güçlü şeytanı yenerek köyüne geri döner.

9. Momotaro kahramanlıklarını duyan Prens tarafından önemli bir göreve getirilir. Japonya'nın en güzel kızı ile evlenir.

10. Momotaro eşi, nene ve dedesiyle birlikte mutlu bir yaşam sürer (Keşoğlu, 2000, s. 7; Akbay, 2015, s. 52; Ozaki, 2018, s. 196).

Bir Japon dinleyicinin Momotaro masalından yapacağı çıkarım, muhtemeldir ki, içinde bulunulan zamanın koşulları ile etkileşim hâlinde olacaktır. Örneğin; Momotaro'nun savaşçı bir kahraman olarak yorumlanıp aktarıldığı eski zamanlarla, günümüz Japonya'sındaki algılanışı aynı olmayacaktır.

Diğer yandan, masalda kullanılan semboller söz konusu masalı üreten toplumun kolektif özelliklerini, dünyayı anlamlandırma çabalarını ve geleceğe aktarılması gereken değerler sistemini de beraberinde yansıtır. Bu bağlamda; Jung'un kolektif bilinçdışı düzleminde ele aldığı sembol sisteminin unsurları ve tipler üzerinden karşımıza çıkan ruhsal durumların özellikleri; "arketip"ler derin analizler için faydalı olacaktır. Arketipler insanlığın ürettiği tüm anlatı metinlerinin içerisinde özellikle de masalarda karşımıza çıkmaktadır. Momotaro masalında kullanılan arketipleri tespit etmek kolektif bilinçdışı özelliklerin saptanması adına önem teşkil eder.

Bu çalışmada Japonya'nın en bilinen masallarından Momotaro masalında kullanılan arketipler incelenerek; aynı zamanda Japon kültürünün mitik yapısı ele alınacaktır. Tespit edilen bu arketipler Joseph Campbell'in "Kahramanın Sonsuz Yolculuğu" adlı eserinde yer verdiği evrensel kahraman kalıbına göre tasnif edilerek; monomit kavramı çerçevesinde irdelenecektir.

Kuramsal Çerçeve

İncelediğimiz anlatı halk edebiyatı ürünleri içerisinde masal türü olarak adlandırılan ve oluşumu anonim olarak değerlendirilen özellikler taşımaktadır. Çalışmamızın odak noktasını metnin tür ve şekil özelliklerinden ziyade kullanılan sembol dil oluşturduğundan metin

çözömlenirken kuramsal ve kavramsal bağlamda psikoloji biliminden yararlanmak gerekmektedir. Nitekim masal metinleri bireysel üretimler olmadığı, diğler bir deyişle, kimin yazdığı belli olmayan kolektif ürünler olduğu için anlatının çözümlenmesinde kültürel kodların derinlemesine okunması gerekmektedir. Bu bağlamda çalışmamızın kuramsal temelleri, Sigmund Freud'un öğrencisi olan Carl Gustav Jung'un oluşturduğu terminoloji üzerine ve analitik okumalar düzleminde oluşturulacaktır. Metnin çözümlenmesinde Jung (2009)'un vurguladığı arketip kavramının yanı sıra, diğler psikoloji okumalarından da (Freud'un bilinçdışı adına ortaya koydukları) yararlanılacaktır. Ayrıca metinlerdeki semboller metaforik anlamlar taşıdığı için toplumsal psikolojinin açar ibareleri konumundadır. Bu nedenle masalda yer alan tüm semboller, içine doğduğu toplumun birikimleri göz önünde bulundurularak hem milli hem evrensel anlamları bakımından yorumlanacaktır.

Aşağıda yer vereceğimiz genel terminolojiler metnin tasnifi ve tahlilini yaparken faydalandığımız temel dayanak noktalarını kısaca açıklamaktadır.

Kahramanın Sonsuz Yolculuğu ve Monomit Kavramı

Her edebiyat eserinde olduğu üzere oluşan/oluşturulan metinlerin temel özelliği belirli bir çekirdek olay etrafında gelişmeleridir. Çekirdek, bir ya da birkaç olay etrafında geçen anlatılarda ise karakterler üzerinden olayların kurgusal bütünlüğü sağlanır. Anlatıların hayali olaylara ya da tarihi gerçeklere dayalı olduğunu fark eden araştırmacılar, kurguların belirli bir düzen içerdiklerini tespit etmiş ve metinlerin tasnifi bu düzen çerçevesinde yapılmaya çalışılmıştır. Bu çalışmalardan birisi de Joseph Campbell (2010)'in monomit teorisidir. Campbell (2010), incelediği mitoloji anlatıları ve anonim eserlerde belirli bir döngünün olduğunu tespit etmiştir. Evrensel tek bir mit ve onun etrafında şekillenen sayısız eş metinler olduğu üzerinde durmuştur. Tıpkı doğum, yaşam ve ölüm süreçlerinin insanın hayat serüveninde temel kırılma noktaları olduğu gibi Campbell (2010), incelediği anlatılara da bu açıdan yaklaşmış ve halk edebiyatı içerisinde yer alan türlerin bu şekilde tasnif edilebileceğini belirtmiştir.

Campbell anlatıların "Yola Çıkış", "Erginlenme" ve "Eve Dönüş" şeklinde üç temel ana başlık altında bölümlere ayrılabilmesini vurgulamıştır. Üç ana başlığı yine kendi içerisinde alt başlıklara ayıran Campbell böylelikle evrensel bir kahraman yolculuk kalıbı belirlemiştir. Yazarın eserlerinden birisi olan ve incelememizin kuramsal kısmına kaynaklık eden "Kahramanın Sonsuz Yolculuğu" ibaresi de bahsettiğimiz aşamaların, metinlerde bulabildiğimiz karşılıkları konumundadır. Bunlara ek olarak Campbell (2010)'in vurguladığı

kahraman kalıbı arketip teorisi ile uyum sağlamaktadır: “Campbell’in düşünceleri bütün insanların düşlerinde ve tüm kültürlerin mitlerinde karşılaşılan ve sürekli tekrar eden karakterler ya da enerjiler olan arketipler hakkında yazan İsviçreli psikolog Carl G Jung’un düşüncelerine koşuttur” (Vogler, 2012, s. 44).

Psişe, Kolektif Bilinçdışı ve Arketipler

Bilinçaltı kavramının bilim dünyasına Freud tarafından kazandırılmasından sonra insan ve insana dair üretimler daha anlaşılabilir hale gelmiştir. Başlangıçta insanın ruhsal sorunlarının çözümü ile ilgilenen psikoloji bilim dalı Freud’un öğrencisi Carl Gustav Jung’un hocasının fikrini bir adım öteye taşıması ile farklı bir boyut kazanmıştır. Jung’un Freud’dan farklı olarak ortaya koyduğu ilk kavram “psişe” olarak karşımıza çıkar. Jung’a göre psişe; “bilinçli ya da bilinçdışı tüm duygu ve davranışları içermektedir” (Geçtan, 2012, s. 161) ve insan ruhunun tüm katmanları birlikte psişeyi oluşturmaktadır. Ayrıca Psişe; “birbirinden farklı biçimlerde çalışan ancak birbiri ile etkileşim durumunda olan sistemlerden oluşur: Bilinç, kişisel bilinçdışı, kolektif bilinçdışı (Geçtan, 2012, s. 161) olarak Jung tarafından tanımlanmaktadır. Tanımı genişleten Jung, bilinçdışı kavramını genişleterek insan ruhunun farklı bir yapıyı daha içerdiğini belirtir. Ayrıca Jung, bu yapının tüm insanlığın ortak atalarının tarihsel birikimine ve tecrübelerine işaret ettiğini söyler. Bu kavrama da “kolektif bilinçdışı” adını verir. Jung; “hastalarının düşsel figürleriyle mitolojinin yaygın arketipleri arasında güçlü benzerlikler bulmuş ve bunların daha derin bir kaynaktan, insan ırkının kolektif bilinçaltından geldiğini ileri sürmüştür” (Vogler, 2012, s. 44). Böylelikle Freud’un temellerini attığı fakat kolektif üretimlerin değerlendirmesinde eksik kalan ruhsal tanımlamalar, insan ruhunun yapısını ve ürettiği anonim eserleri açıklamak adına Jung tarafından kuramsallaştırılmıştır.

Jung psişeyi tanımladıktan ve kolektif bilinçdışı oluşumları incelemeye başladıktan sonra belirli ve tekrar eden yapıları tespit eder. Özellikle rüyalarda karşısına çıkan semboller aynı şekilde binlerce yılda oluşan anonim eserlerde de karşımıza çıkmaktadır. Bu anonim eserlerin başında mitik anlatılar, efsaneler ve masallar gelmektedir. “Masalların da rüya gibi, sembolik dil kullandığı, edebiyatta metaforik dile benzeyen aşırı simgesel dil kullandığı düşünülecek olursa, irrasyonel ve şifreli gibi gözükse de bu dili ancak psikanaliz ve derinlik psikolojisi ile açığa kavuşturabiliriz” (Sarı ve Ercan, 2008, s. 134). İnsanların üretimlerinde geçen bu derinlik Jung’a göre sadece bireysel tecrübelerin bilinçdışına depolanması ile değil kolektif birikimlerin eserleri olarak değerlendirilmeli ve eksik kalan terminoloji çözümleme yapılabilmesi adına tamamlanmalıdır.

Jung rüyalarından yola çıkmış ve özellikle anonim türler içerisinde psişenin bölümlerini içeren ve insanın ruhsal yapısının yansımaları olan tipleri araştırmıştır. Hemen her anlatıda karşımıza çıkan bu tipleri Jung; “arketipler” olarak adlandırır. Jung’a göre; “Kolektif bilinçdışı bütün insanlık tarafından ortak çağrışımlardan ve arketipler denen imajlardan oluşur. Arketipler temel düşünceler, ilk imajlar ve bütün insanların ilişki kurabileceği bilinçdışı figürlerdir” (Indick, 2011, s. 132). Bu figürlerin yoğun olarak görüldüğü anlatıların başında masallar gelmektedir. Aralarında şekil özellikleri bulunsa bile iç içe geçmiş olan masallar ve mitoslar içerdikleri semboller açısından benzer özelliklere sahiptirler. Aynı arketip kaynaklardan beslenen bu anlatı türlerinden masal, özellikle çocuklara anlatılması bakımından farklı bir konuma sahiptir.

Arketipler başta çocuklar olmak üzere anlatıların aktarılması ile aslında tüm insanlık adına belirli sembolik anlamlar taşıma ve iletme görevini üstlenir. “Arketipler bir kişiyi benzer durumlarla karşılaşan ataları ile benzer şekilde davranmasını hazırlayan zihinsel deneyimlerin daha önceden var olan belirleyicileridir” (Duane ve Ellen Schultz, 2007, s. 646). Böylelikle arketiplerin dünyasını anlamak; ortak ataların deneyimlerini çözümlenmek ve ruhsal yapının bütünlüğünü koruyabilmek anlamına gelmektedir. Bu durum ise çocukların sembol dilini öğrenmeleri, hayatın karşılıklarına çıkaracağı problemleri tanımları açısından önemlidir.

Jung arketip kavramını ortaya koyduktan sonra tespit ettiği arketiplere farklı isimler vermiş ve her birinin psişenin bir başka parçasını oluşturduğunu belirtmiştir. Çalışmamızın odak noktasını oluşturan, kolektif bilinçdışını yansıtan ve özellikle Momotaro masalında karşımıza çıkan temel arketipler aşağıda kısaca açıklanmaya çalışılmıştır.

Momotaro Masalında Görülen Temel Arketipler

Kahraman Arketipi

Anlatılarda merkez arketip konumunda olan Kahraman, olayların içerisinde yer alır. Kahraman, erkek ya da kadın olarak karşımıza çıkabilir ve benliğin temsilcisi konumundadır. Özellikle halk edebiyatı ürünlerinde macera, tek kahramanın etrafında şekillenmektedir.

Mitolojik kahraman benliğin başlıca simgesidir. Kahraman yalnızca bir arketip değildir. O, merkezi arketiptir. Kahraman arketipi tek bir kavram içine sığdıramayacak kadar geniştir, çünkü diğer bütün arketipler benliğin farklı kısımlarını temsil ederken, kahraman benliğin kendisidir. Arketiplerin hepsini bir araya getiren odur (Indick, 2011, s. 133).

Kahramanın metaforlar ile dolu yolculuğu aslında benliğin anlam arayışı ve ruhsal bütünlük arzusunun yansımalarıdır.

İncelediğimiz metinde merkez arketip ve kahraman arketipi Momotaro'dur. Metin Momotaro'yu olayların merkezine koymuş ve Japon kültürü başta olmak üzere, simgesel anlatıma sahip olaylar, onun ruhsal gelişim aşamalarını yansıtmıştır.

Anne Arketipi

Jung'un teorisine uygun olarak Momotaro masalında karşımıza çıkan diğer bir arketip anne arketipidir. Jung'a göre anne arketipinin temel bazı özellikleri; dişinin sihirli otoritesi, bilgelik ve ruhsal yücelik olarak özetlenmektedir (Jung, 2009, s. 22). Bu bağlamda anne çok farklı görünümlere sahip olabilen dişil bir sembol olarak değerlendirilebilir. İncelediğimiz metinde dereden bulduğu şeftaliyi eve getiren, daha sonra Momotaro'nun ortaya çıkışı ile onu sahiplenip büyüten, köylü yaşlı kadın (Nene) anne arketipinin yansımasıdır.

Baba Arketipi

Metinde Momotaro'nun gelişiminde etkili olan diğer bir arketip baba arketipidir. Odun toplayarak geçimini sağlayan köylü yaşlı adam (dede) masal metninde baba arketipi konumundadır ve Momotaro'nun gelişiminde anne arketipi gibi önemli bir rol oynamıştır. Momotaro metinde ilk öğüdünü baba arketipinden almaktadır. "Baba genellikle bir rehber ya da otorite figürü olarak sembolize edilir" (Ukray, 2015, s. 128). Nitekim masalda Momotaro'nun babası onu çıkacağı macera adına uyarmış ve yol göstermeye çalışmıştır.

Gölge Arketipi

Gölge, Jung'un arketipsel sembolizm teorisinde en önemli arketip olarak karşımıza çıkar ve ister mitik ister modern olsun hemen hemen tüm anlatılarda kahraman arketipinin mücadelesi gölge arketipi ile ilişkilidir. Gölge arketipi; "benliğin her parçasının karşıt ya da birleştirici bir parçayla tamamlandığı doğuştan bir ikiliği benimser. Ying ve Yang; dişi ve erkek, karanlık ve aydınlık, her psikolojik gücün kendi karşıt gücü vardır" (Indick, 2011, s. 135). Gölge arketipi bazen bir kişi ya da kişiler, bazen bir sembol yaratık; bazen ise sadece bir simge değer olarak anlatı metinlerinde yer almaktadır. Benlik, kötücül değerlerin temsilcisi olan bu unsurlar ile mücadele eder ve kazanırsa ancak o zaman ruhsal bir doğum gerçekleştirebilmiş olur.

İncelediğimiz masalda Momotaro'nun, Şeytan Adası'na giderek kötü değerlerin tümünün kaynağı ile savaşması gölge arketipler ile yüzleşmesi anlamını taşır. Adadaki şeytanlar ise gölge arketipinin metindeki sembolik yansımalarıdır. Bu bağlamda yaşanan dramatik aksiyon hem dinleyenler için hem de kötülük kavramının tespitinin gelecek kuşaklara aktarımı adına dikkate değer bir konuma gelmektedir. Kahraman arketipi karşıt

güçlerle savaştırılırken aslında tüm insanlığın içerisinde var olan kötü duygu ve ruh halleri ile savaşımları örneklendirmiş ve bilinçdışı unsurları aktarmış olmaktadır.

Anima ve Animus Arketipi

Anlatı metinlerinde karşımıza çıkan kadın ve erkeğin kutsal birleşimini temsil eden ve Jung'un teorisine göre psişenin bütünlenmesini sağlayan arketipler; "anima" ve "animus" arketipleridir. Anima; erkeğin içindeki kadın ataların kolektif birikimlerini temsil ederken, animus; kadınların psişesi içerisinde yer alan erkek ataların kolektif birikimini temsil etmektedir. "Tarih boyunca etkileşimlerini sürdürmüş olan kadın ve erkeğin birbirlerine ait bazı özellikler edinmiş olmaları, karşı cinsi daha iyi anlayabilmelerine yardımcı olmuştur. Dolayısıyla anima ve animus da insanın yaşamını sürdürebilmesinde önemli bir rol oynar" (Geçtan, 2012, s. 168). Tarihi beraber oluşturan insanlığın farklı iki cinsel kutbu böylelikle birbirlerini bütünlemek ve yeni nesiller oluşturmak adına varlıklarını oluşturmuşlardır.

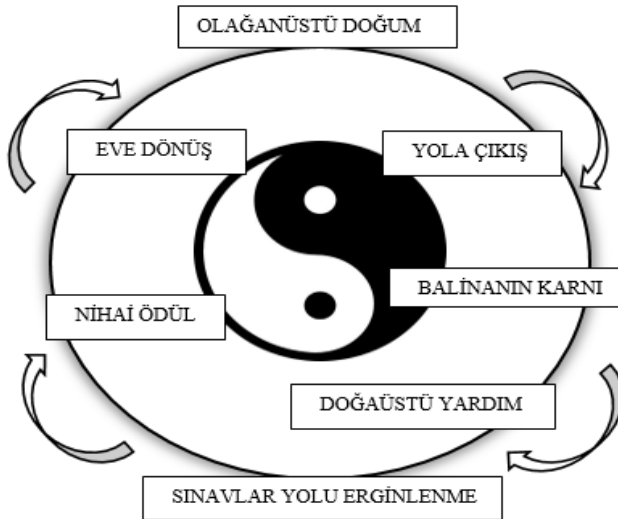
Metinlerde kahraman arketipi ister kadın ister erkek olsun zor durumlarda karşı cinsinin yüzyıllar içerisinde geliştirdiği ruhsal mekanizmaları harekete geçirebilir. Erkek kahraman kadına, kadın kahraman ise erkek kahramana yardımda bulunur ve metnin sonucunda ikisi bunu kutsal evlilik bağı ile bütünleyebilirler. İncelediğimiz metinden örnek verecek olursak kahraman arketipi Momotaro'nun masalın sonunda Japonya'nın en güzel kadını ile birleşmesi onun "anima"sına kavuşması olarak değerlendirilebilir. Japonya'nın en güzel kadını olarak psişenin eksik son parçasını da olumlu olarak bütünleyen kahraman; fiziksel doğumun dışında, gerçekleştirmesi gereken ruhsal doğumunu sağlamıştır.

Yukarıda belirtilen anne, baba, gölge, anima ve animus arketipleriyle, masalın ana kahramanının bilincin farklı kısımlarını yansıttığı söylenebilir. Farklı arketipler etrafında şekillenen ruhsal etkileşimler ve sembolik yansımalar kahramanın yolculuğunun şekillenmesini de sağlamıştır. Momotaro masalında kahraman Jung'un teorisine uygun olarak merkez arketip konumunda ve bilincin yansıması olarak psişenin merkezinde yer almaktadır. Bu durum metinde merkez arketip ve diğer arketipler arasında gelişen kurgunun Campbell'in kahraman yolculuğu kalıbına uyum sağladığının göstergesidir.

Momotaro Masalında Görülen Arketiplerin Monomit Çerçevesinde Tasnifi

Momotaro masalındaki epizotlar incelendiğinde anlatılan olayların Campbell (2010)'in öne sürdüğü monomit kavramına ve kahramanın yolculuk aşamaları ile uyum gösterdiği anlaşılmaktadır. Aynı zamanda masal metinleri mit ve destan türüne göre daha az hacimli anlatılar oldukları için bazı aşamaların masal türünde iç içe geçtiği göz önünde bulundurulmuştur ve çalışmanın analizi bu doğrultuda yapılmıştır. Bu bağlamda

değerlendirildiğinde Momotaro masalındaki kahramanın yolculuk aşamaları “olağan üstü doğum”, “yola çıkış”, “balinanın karnı”, “doğüstü yardım”, “sınavlar yolu/erginlenme”, “nihai ödül” ve “eve dönüş” olarak tasnif edilebilir (Şekil 1). Aşağıda masal boyunca kahramanın deneyimlediği yolculuk aşamaları ile bu aşamalarda karşılaşılan arketipler tasnif edilecektir.

Şekil 1. Momotaro masalında kahramanın yolculuk aşamaları

Kahramanın/Bilincin Olağanüstü Doğuşu

Yukarıdaki bilgiler ışığında masal metninde karşımıza çıkan ilk aşama olağanüstü doğumdur. Metin içerisinde yer alan anne arketipi yaşlı kadın ile baba arketipi yaşlı erkek evlidirler ve köyde yaşamaktadırlar; fakat çocukları olmamıştır. Metinde bu durum; “Kuşkusuz, büyük bir üzüntüleri olmasaymış, daha memnun ve mutlu olurlarmış; çocukları olmamış ve yaşlılık günlerinde yapayalnız kalmışlar” (Keşoğlu, 2000, s. 7) şeklinde ifade edilmektedir. Dünya edebiyatlarında destan ve masallarında sıkça karşılaşılan çocuksuzluk motifi metindeki ilk açar ibare konumundadır. Böylelikle kahramanın yani benliğin doğumu mitik unsurların etrafında gelişeceğinin ilk göstergesini dinleyene/okuyana ulaştırmaktadır. Nitekim masal kahramanı Momotaro yaşlı kadının ırmak ile yakınına gelen “şeftali”nin içerisinden çıkarak dünyaya gelir. Şeftali: “Budizm’deki üç kutsanmış meyveden biri olan şeftali, Japon ve Çin kültürlerinde son derece uğurlu bir semboldür” (Wilkinson, 2011, s. 95). Şeftali sembolü Japon kolektif bilinçdışı unsurları içerisinde hem kutsal hem de uğurlu kabul edilerek; kahramanın doğumundan önce, atalar ruhu tarafından koruma altına alındığının sembolüdür. Yaşlı kadın ve yaşlı adam da bir çocuğa sahip olarak toplumun en temel unsuru olan aileyi oluşturabilmişlerdir. Japon kültüründe çekirdek aile önemli bir yere sahiptir.

Descartes'in "düşünüyorum öyleyse varım" özdeyişi, olgucu Batı Felsefesi'nin öncüsü ve simgesi olmuştur. Japonlar için de bir varoluş simgesi aransaydı, ola ki "Biz bir aileyiz, öyleyse varız!" gibi bir deyim bulunabilirdi. Böyle bir deyiş bulunsaydı Japonluk duygusuna son derece uygun düşerdi. Batılı insan, varlığını düşüncesi ile kanıtlar. Oysa Japon insanı, varoluşunu bir ailenin üyesi olarak duyumsar ve yaşar (Güvenç, 1995, s. 173).

Masala ismini veren şeftali, metinde hem ilk sembol hem de ailenin uğurlu ve kutsal yönü olan çocuğun varlığını temsil etmektedir. Dikkat edilmesi gereken diğer bir sembol ise şeftalinin yaşlı kadına ulaşmasında etkili olan ırmak sembolüdür. Irmak hemen her inanç sisteminde kutsal olarak kabul edilen su sembollerinin bir türevi ve yaşam kaynağının kutsal simgesidir. Su; "durmadan biçim değiştirir ve dönüşür; sembolik olarak dışıdır. Ay ve hayatın kaynağı olarak bereket ile ilgilidir" (Wilkinson, 2011, s. 32). Böylelikle suyun yaşamsal gücü ile Japon mitolojisinde kutsal olan şeftali sembolü birleşmiş, neticesinde olağanüstü doğumu gerçekleştirerek kahraman arketipinin habercisi olmuşlardır. Gerek ırmak, dere gerekse akarsuların farklı isimlendirmelerine sahip olsun su, mitik yapısı ile Japon masallarında sıkça yer alır. Evrensel olarak tüm insanlık adına kutsal görülen su Japon milli kültür birikiminde de kutsal olarak kabul edilir;

Japon masallarında, suyun kutsallığı inancının çeşitli biçimlerde ortaya çıktığını görmek mümkündür. Su özellikle 'gerçek üstü Dünya'ya açılan bir pencere veya 'gerçek üstü Dünya'nın ta kendisi olarak masal içinde önemli bir işlev üstlenir. Su, Şeftali Tarō masalında olduğu gibi kahramanı bu dünyaya getiren bir araç olarak karşımıza çıkabilir (Akbay, 2015, s. 153).

Alıntıdan anlaşılacağı üzere iki dünya arasında bir aracı özelliği gösteren su akışkan özelliği ile Momotaro'nun olağanüstü doğumunda önemli bir role sahiptir.

Olağanüstü doğumda dikkat çeken diğer bir unsur Momotaro'nun metinde geçen minimal düzeydeki fiziksel boyutudur. Masalda Momotaro'nun bir bebek olarak değil de boyutları çok küçük bir insan olarak doğduğu betimlenir. Nene ve dede tarafından Momotaro fincan tanesi ile eş değer boyutta tarif edilmiştir. Yine Japon Kültüründen ve mitik yapısından örnek teşkil eden bu durum araştırmacılar tarafından aşağıdaki gibi açıklanmaktadır:

Olağan üstü doğumlarla dünyaya gelen masal kahramanlarının ortak ve ilginç bir fiziksel özelliği dikkat çeker. Bu özellik, masal kahramanlarının son derece küçük bir bedene sahip oluşlarıdır. Küçük bedenli masal kahramanlarının kökeni, Kamilerin (tanrıların) zaman zaman yer yüzünde küçük bir çocuk şeklinde bedenlenmesine ilişkin eski bir halk inancına dayanır (Sakurai, 1996, s. 173; Akt. Akbay, 2015, s. 174).

Yukarıdaki bahsi geçen tüm değerlendirmeler Momotaro masalında kahraman arketipini işaret etmekte ve Campbell (2010)'in teorisi ile uyum göstermektedir.

İlk Eşiğin Aşılması ve Yola Çıkış Aşaması

Anne ve baba arketiplerinin olağanüstü doğuma şahit olmaları sonucu kahraman arketipi metindeki yerini almıştır. Psişenin üç temel unsuru böylelikle bir araya gelmiş olur. Ancak bu temel unsurların sağlıklı bir birleşim içinde olması için kahraman arketipinin kolektif birikimleri temsil eden diğer unsurlar ile de bütünleşmesi gerekmektedir. Yola çıkış aşamasının başında, arketiplerin metnin ilerleyişindeki tamamlayıcıları olan sembollerden bir diğeri kahramanın büyümesi adına metinde geçer. Kahraman şeftalinin içerisinden çıkar ve anne arketipinden “bana yağlı bir balık çorbası yapın lütfen” (Keleşoğlu, 2000, s. 10) diyerek istekte bulunur. Balık sembol olarak; “doğum yaratılış ve Ay ile ilgilidir” (Wilkinson, 2011, s. 95) böylelikle kahraman arketipi hem evrensel bağlamda sembolik bir anlam ifade eden balığın yaratılış mitlerini dinleyene aktarmış, hem de Japon kültürünün beslenme zincirinde önemli bir yer sahip olan balığın fiziksel ihtiyacına dikkat çekmiş olur. Kahraman Momotaro metnin ilerleyen kısımlarında da besinler üzerinden edindiği bu sembolik iletilerle yine karşımıza çıkmaktadır. Yanına yoldaş olarak aldığı hayvanlarla yemeklerini paylaşarak onları ikna etmeyi başarmıştır.

Metinde; “o kadar güçlü oldu ki kayaları bile parçalayabiliyormuş” (Keleşoğlu, 2000, s. 10) ifadesiyle geçen tanım Momotaro'nun kısa bir sürede olağanüstü doğumu ve fiziksel gelişiminin göstergesidir. Burada beslenmenin önemi vurgulandığı gibi aynı zamanda kahramanın fiziksel oluşumunun kültürel değerlerden faydalanması sayesinde olduğu iletisi de mevcuttur.

Maslow'a göre her bir İnsanın kendini gerçekleştirmeye (self-actualuation) yönelik doğuştan gelen bir eğilimi vardır. En Yüksek dereceli insan ihtiyacı olan bu hal, tüm yetenek ve niteliklerimizi aktif olarak kullanmayı ve potansiyelimizi geliştirip gerçekleştirmeyi içerir. Maslow'un önerdiği ve sırasıyla doyurulması gereken ihtiyaçlar fiziksel, güvenlik, ait olma ve sevgi, saygı ve kendini gerçekleştirme ihtiyaçlarıdır (Duane ve Ellen Schultz, 2007, s. 672).

İncelediğimiz masal metninde Kahraman arketipi Maslow'un belirttiği piramidin benzeri bir ihtiyaçları giderme yolu izlemektedir.

Şekil 2. Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisi

Metinde fiziksel doğum ve beslenmenin ardından kahramanın manevi dünyasının gelişimine dikkat çeken ibare ise; “Dede ve nine onu çok iyi beslemekle kalmamış, ona iyi bir eğitim de vermişler” (Keleşoğlu, 2000, s. 10) şeklinde geçmektedir. Böylelikle olağanüstü doğum aşaması bitmiş ve kahraman manevi eğitimi temsil eden aşamaya geçilmiş olur. Masalın bu kısmında fiziksel olarak donanımlı olmanın yanı sıra manevi olarak da örnek teşkil etmek düşüncesi okuyucuya/dinleyiciye aktarılmıştır. Metinde Momotaro, nazik ve kibar olarak betimlenirken tüm köyün onu sevdiği özellikle vurgulanmıştır. Kahraman arketipi bu vesileyle hem fiziksel olarak hem de çevresine uyumlu bir birey olarak benliğin nasıl oluşması gerektiğinin yansıması halini almıştır. Fakat kahraman bu bütünlüğü sağlamak adına daha aşkın bir amacı yerine getirmeli ve bireyselliğin üstünde bir aşamaya geçerek toplumsal bir faaliyette bulunmalıdır. Campbell'in ilk eşik olarak adlandırdığı bu aşamada Momotaro ailesine “Şeytan Adası”na gitmek istediğini söyler ve eşiği aşmış olur. Kendi kararlarını vermek ve uygulamak isteyen benliğin ilk eşiği aşması ve evinden ayrılması Campbell'e göre yola çıkış aşamasının başladığı anlamına gelmektedir.

Bilinç dışına Yolculuk/ Balinanın Karnı

Momotaro yaşlı nenesi ve dedesinin tüm ısrarlarına rağmen insanlığa zarar veren şeytanlar ile savaşmak adına Şeytan Adası'na gitmeye karar vermiştir. Metnin bu kısmında nene ve dede Momotaro'ya kendi başlarından geçenleri ve şeytanların ne kadar tehlikeli olduğunu anlatırlar ancak Momotaro kararından asla dönmeyeceğini belirtir. Momotaro'nun; “Bütün gücümü ve bana öğrettiğiniz her şeyi kullanacağım. Göreceksiniz onları yeneceğim” (Keleşoğlu, 2000, s. 12) sözleri kahraman arketipinin temsil ettiği bilinç düzeyinin kendilik değerlerine ulaşma arzusunu göstermektedir. Sınavlar yoluna gidecek olan kahraman arketipi; olağanüstü varlıkların yaşadığı doğaüstü bir adaya, Şeytan Adası'na gitmek için kararını vermiştir. “Campbell'in balinanın karnı olarak nitelendirdiği insanın dönüşüm mekânları, içsel aydınlanma mekânları olarak anlatı metinlerinde ve özellikle masallarda insanın kötücül değerlerini öğüttüğü/içerdiği/kontrol altına aldığı mekânlar olarak karşımıza çıkar” (Ege, 2016, s. 166). Momotaro kötücül unsurlarla karşılaşacağı için mitin gücünden faydalanması

gerekecektir bu nedenle ailesi ona tılsımlı güçleri olan kolektif bilinçdışının sembollerini verir. Metinde bu semboller dedenin atalarından kaldığını söylediği kılıç ve çaydanlık kapağına çizilen haritadır. İlk sembol olan kılıç; birçok Japon efsanesinde, yaratılış mitinde kutsal ve değerli olarak geçmektedir. Japon kültüründe kılıç hem demir ve demircilik kültürünün bir yansıması hem de kutsal kabul edilen savaşçıların güç aldığı ruhani bir sembol olarak kabul edilmektedir; “Samuray için “kılıç”, Zen’i savaş sanatlarıyla birleştiren Buşido’nun Savaşçının Yolundaki askeri eğitim kadar spirütüel eğitim anlamına da gelirdi” (Wilkinson, 2011, s. 225). Kahraman Momotaro kılıç ile temas ederek sembolik düzlemde atalarının tüm birikimlerine dokunmuş, Japon efsaneleri yani kolektif bilinçdışının sembol değerleri ile birleşmiştir.

Diğer bir sembol olan çaydanlık ise Japonya’daki çay ve çayın etrafında gelişen kültürün bir yansıması olarak karşımıza çıkar; “Japon çay töreni Zen etkisi taşıyan, disiplin, saygı ve sükûnet ifadesi taşıyan bir sanattır” (Wilkinson, 2011, s. 101). Alıntıdan anlaşılacağı üzere bir sanat olarak görülen çay törenlerinin bir yansıması masalda karşımıza çaydanlık kapağına çizilen harita olarak çıkmaktadır. Metnin bu kısmında harita bilinçdışına açılan kapının göstergesi konumundadır ve Japon kültürü adına önemli bir değer (Çay/Çaydanlık) ile birleşerek kahramanın yol göstericisi konumuna gelmiştir.

Dedenin torununa herhangi bir kâğıda ya da nesneye değil çaydanlığın kapağına çizilmiş olan haritayı sunması Japon kültüründeki kolektif bilinçdışı unsurlar adına çayın önemini kanıtlar niteliktedir.

Nihayetinde dede Momotaro’ya Şeytan Adası’nın yerini; “Geniş bir ovanın ortasında kocaman kara bir taş, taşın altında bir delik” (Keleşoğlu, 2000, s. 13) olarak tarif eder. Alıntıda geçen kara ibaresi cümlelerin açar ibaresi konumundadır ve karanlık olanı, bilinmeyeniyi sembolize etmektedir. Momotaro masalında örneğini gördüğümüz bu durum tüm dünya mitolojisinde kahramanın kapalı ya da ıssız bir yere yolculuğu, bir yerde esir düşmesi ya da bir mekâna kapatılması ile başlamaktadır. Bu mekân bir orman, çöl bir kuyu ya da Yunus’un hapsediği balina karnı gibi bir mekân olabilir. Bahsettiğimiz mekânların tamamı ve Momotaro masalındaki kara delik yukarıda vurguladığımız bilinçdışın göstergeleri konumundadır. Masal kahramanı Momotaro kara delik sembolü üzerinden aslında kolektif bilinçdışının mahzenlerine doğru inmektedir.

Doğaüstü Yardımcılar ve Erginlenme Aşaması

Momotaro dedesinden aldığı kılıç ile yola çıkmış ve benliğin sınavlar yolu öncesi dönüşeceği mekâna gitmeden önce kötücül güçlere karşı donatılmıştır. Momotaro kılıç ve

çaydanlık kapağına kazınmış harita dışında nenesinden pirinç ve türevlerini simgeleyen yemekler olarak yola çıkmıştır. Bu aşamada pirinç bir diğer Japon kolektif bilinçdışı sembolü olarak değerlendirilebilir. Pirinç; “Asya’da temel besin maddesi olan pirinç bolluk sembolüdür. Ölümsüzlük, ruhsal beslenme, saflık ve bilgiyi de simgeler. Japonya’da kötülükleri savuşturduğu düşünülürdü.” (Wilkinson, 2011, s. 100). Anlaşılacağı üzere Momotaro kötülerden korunmak için bir diğer sembolü anne arketipi yansıması olan nene sayesinde edinmiştir. Momotaro bu pirinçler ile yapılan yemekleri karşısına çıkan hayvan semboller ile paylaşarak ayrıca kahraman arketipinin bir diğer aşkın değeri olan paylaşmak olumlu değerini metinde okuyucu/dinleyiciye yansıtmış olur.

Momotaro, Şeytan Adası’na doğru yola çıktığı zaman karşılaştığı ilk hayvan beyaz renkli bir köpektir. Saflık temizlik ve güvenilirliğin temsilcisi olan beyaz renk kahramanın ilk yoldaşı açısından cümlenin açar ibaresidir. Köpek: “Eski zamanlardan beri köpek sadakat, koruma ve avlanma simgesi bir eşlik hayvanı olarak görülmüştür” (Wilkinson, 2011, s. 53). Bu noktada benlik bünyesine sembol hayvan üzerinden; saflık temizlik, sadakat ve korunma olumlu değerlerini edinmiştir.

Beyaz köpek ile yemeğini paylaşan Momotaro böylece ilk doğaüstü yardımcısını yanına almış olur. Momotaro daha sonra ise bir sülün ile karşılaşır onunla konuşur ve onun askeri olmasını ister. Bu bağlamda metnin ikinci doğaüstü yardımcısı kuş sembolü olmuştur. “Geleneklerde de kuşlar bilgelik, zekâ ve çevik düşünce ile bağlantılı görülmüştür” (Wilkinson, 2011, s. 58). Momotaro böylelikle psişenin bütünleşme sürecinde işine yarayacak en temel özellikler olan zekâ ve bilgeliğin sembolü ile de bütünleşmiştir.

Momotaro’nun doğaüstü son yardımcısı ise masalda maymun olarak geçmektedir. Maymun özellikle Asya inanç sistemlerinde; “sağlık, başarı ve koruma” ile ilişkilendirilmiş bir semboldür (Cirlot, 2001, s. 212). Bu aşamada benlik sembol hayvan üzerinden olumlu bir psişenin ihtiyacı olan sağlık ve başarı değerleri ile bütünleşmiştir. Momotaro artık sınavlar aşamasına geçmeye hazırdır. Kahraman, gölge arketiplerinin mekânı olan Şeytan Adası’na yanında üç doğaüstü yardımcı ve onların taşıdığı metarofik güçleri edinerek gidebilecek düzeye ulaşmıştır.

Metinde geçen kuş uçarak Momotaro’ya ıssız yerin ortasında yol göstermiş ve Şeytan Adası’nı bularak ilk doğaüstü yardımın yansıması gerçekleşmiştir. Benliğin yolculuğunu temsil eden bu aşamada kahraman arketipi, ilk gölge arketipleri ile karşılaşmıştır. Sonrasında ise metinde “küçük kırmızı şeytanlar” olarak geçen olağanüstü mistik yaratıklar, Momotaro ve diğer doğaüstü yardımcıları ile savaşmaya başlamışlardır. Momotaro yoldaşları ile güç

birliği oluşturmuş ve kırmızı şeytanları yenmiştir. Yaratıklar “yeşil şeytanların” olduğu yere doğru kaçmış, Momotaro kılıcını kullanarak onları yok etmiştir.

Sınavlar yolunun birinci aşaması kuş, köpek ve maymunun yardımı ile başarı ile tamamlanır. Ardından ise aynı şekilde ikinci sınavı temsil eden yeşil şeytanları uzaklaştıran Momotaro nihayetinde metinde “kara şeytan” olarak geçen büyük şeytanın bulunduğu mekâna ulaşmayı başarmıştır. Kara sıfatı bir açar ibare olarak bilinçdışının karanlık tarafını sembolize eder. Gölge arketipinin ışığın geçmesini engelleyen ve psişenin önünde bir engel olan tarafının da göstergesi durumundadır. Momotaro’nun en büyük savaşı bu bağlamda tüm kötücül değerlerin temsilcisi olan en büyük şeytan ile gerçekleşecektir. Şeytanlar: “En iyi durumda kötü talih ve sağlıksızlık anlamına gelirler, en kötü hallerindeyse kötülük ve ölümün tezahürüdürler” (Wilkinson, 2011, s. 190). Metinde ise gölge arketipi şeytanların ilk tanımı dede tarafından yapılmıştır. Dede Momotaro’ya; “Şeytanlar kindardır, acımaları yoktur” uyarısında bulunmuştur. Burada kahraman arketipinin içine girdiği savaş metaforiktir. Nazik, kibar, güçlü ve akıllı olarak nitelenen Momotaro kindarlık ve acımasızlık ile savaşa girmektedir. Yani aslında psişe bir nevi kötücül özelliklerden arınmak ve manevi doğumunu gerçekleştirmek üzere kendilik bilincinin en zor engeli ile karşılaşmıştır. Ayrıca şeytanların diğer bir özelliği buldukları yeri çöle çevirmeleridir. Doğayı yok ederek, insanlara yaşam alanı bırakmamaktır. Masalda geçen kurutulmuş tabiat ifadesi gölge arketiplerinin hem ruhsal hem de fiziksel zararlarına sembolik bir dil ile işaret etmektedir.

Kara şeytanın yanına ulaşan Momotaro ve yoldaşlarının karşılaştığı diğer bir kötücül gösterge kara şeytanın onlar ile alay etmesi ve onları küçük görmesi durumudur. Gölge arketipinin başka bir yansıması olan “kibir” bu bağlamda kahraman arketipinin mücadele edeceği farklı bir sınavı temsil etmektedir. Kibir; kendini beğenme ya da büyüklük taslama olarak masal metinlerinde sıkça yer alır ve psikologlar tarafından; “Kendilerini alabildiğine zora koşar, bir türlü rahata kavuşamaz, genelde olsun, ayrıntılarda olsun her zaman üstünlüklerini kanıtlamak isterler” (Adler, 2010, s. 297) şeklinde tanımlanmaktadır. İncelediğimiz metinde de Momotaro üzerinden verilen ileti kibrin nasıl kötücül sonuçları olabileceği üzerinedir.

Son olarak şeytanlar sembolü üzerinden kahramanın karşısına çıkan kötücül unsur ise ikiyüzlülük ve kurnazlık olarak metinde ifade edilmektedir. Momotaro’nun güçlü olduğunu anlayan yeşil şeytanlar ona ve arkadaşlarına hediyeler vermek istemiştir. Bir bakıma rüşvet vererek Momotaro’yu savaştan vazgeçirmeye çalışmışlardır. Sınavlar yolunun üçüncü aşamasını da başarı ile geçen Momotaro onlara kanmamış ve içsel yolculuğun metaforik

anlatımı olan macerasında kara şeytani yok ederek sınavlar yolunu ve erginlenme aşamasını tamamlamıştır.

Dikkat edilmelidir ki masal metinlerinde geçen yaratıklar nasıl metaforik olarak aslında belirli gizli anlamları ifade ediyorsa aynı şekilde kötücül değerlerin yok edilmesi de metaforik anlamlar içermektedir. Masal metninde şiddetten ziyade akıl ön plana çıkarılmıştır. Ölüm sadece semboliktir. Momotaro akli ve kararlılığı sayesinde başarılı olabilmıştır. Kahraman arketipi ruhsal doğumu adına kötücül unsurlardan arınmıştır. Jung teorisine uygun olarak psişenin metinde geçen diğer bir bölümü olan gölge arketipi ile karşılaşmış, onunla savaşmış ve tinsel doğumunu gerçekleştirmiştir.

Momotaro'nun Eve Dönüşü ve Ruhsal Doğum Neticesi Gelen Nihai Ödül

Metnin ve kahramanın yolculuğunun son aşamasında Momotaro doğaüstü yardımcıları ile köye dönmek için yola çıkmıştır. Köye vardığında tüm köylüleri ve ailesini şaşkırtan ve sevindiren kahraman benliğinin son aşaması olan eve dönüş aşamasını gerçekleştirmiştir. Daha önce belirttiğimiz Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisinde yer alan kendini gerçekleştirme aşaması olumlu sonuçlanmıştır.

Sırasıyla tüm kötücül unsurları yenen Momotaro; Campbell'in belirttiği nihai ödülü almayı hak eder. Metinde geçen; "Kahramanlığı bölgenin prensinin kulağına kadar gelmiş. Prens onu kurtardığı adaya vali olarak atamış. Bir zaman sonra Momotaro Japonya'nın en güzel kızıyla evlenmiş" (Keleşoğlu, 2000, s. 19) cümlesi Momotaro'nun hem geçimini sağlayacak saygın bir işe kavuştuğunu hem de ailesini kurarak soyunu devam ettirebilmek adına eşini bulduğunu müjdelemektedir.

Masalın bu kısmı nihai ödülü sembolize ettiği gibi aynı zamanda da psişenin anima ve animus arketipleri ile bütünleştiğini göstermektedir. Momotaro saygın bir konuma geçerek kötücül değerleri yenmesinin göstergesi olan iktidara sahip olma durumuna erişmiştir. Burada kurgulanan iktidar ruhsal bir zaferin yansımasıdır. Kahraman arketipi ancak gölgeler ile savaşır ve onları yenebilirse içsel olgunlaşma sürecini tamamlar ve iktidar olmayı hak edebilir. Nitekim Şeytan Adası'na giderek benliğinin ilk başkaldırısını gerçekleştiren psişe, üç aşamalı sınavlar yolunu hem toplumun takdirini kazanarak hem de soyunun devamını sağlayabilecek bir eş bularak gerçekleştirmiştir.

Bireyleşme sürecinde başlayan yolculuk metinde ancak topluma fayda sağlayarak ve ontolojik bir sınav vererek başarılı olunabileceği iletisini aktarmıştır. İletinin özü; sağlıklı bireylerin sağlıklı toplum, sağlıklı bir toplumunda sağlıklı bireyler etrafında şekillenebileceği temel düşüncesidir. Kahraman önce sağlıklı bir birey daha sonra ise topluma faydalı bir

birey olmuştur. Kahraman arketipi nihai ödül; mitik dokunuş ile temasının sonucu tinsel doğum şeklinde sonuçlanmıştır. Kolektif bilinçdışı unsurlardan aldığı destek her zaman yanında olan kahraman böylelikle kültürel değerlere sahip çıktığında mutlak bir ödülün sahibi olunabileceğini okuyucu/dinleyicilere aktarmış olmaktadır.

Sonuç

Bu çalışmada Japonya'nın en bilinen masallarından Momotaro masalında kullanılan arketipler incelenerek Joseph Campbell'in "Kahramanın Sonsuz yolculuğu" adlı eserinde yer verdiği evrensel kahraman kalıbına göre tasnif edilmiş; anlatı monomit kavramı çerçevesinde aşamalandırılmıştır.

İnceleme sonucunda masalda kullanılan başlıca arketipler olarak; "anne", "baba", "gölge", "anima ve animus" arketiplerine rastlanmıştır. Diğer yandan, monomit kavramı çerçevesinde değerlendirildiğinde Momotaro masalındaki kahramanın yolculuk aşamalarının "olağan üstü doğum", "yola çıkış", "balinanın karnı", "doğüstü yardım", "sınavlar yolu erginlenme", "nihai ödül" ve "eve dönüş" olarak tasnif edilebildiği anlaşılmıştır.

Tablo 1, Momotaro masalında arketiplerin ve dramatik aksiyonu sağlayan değerlerin metinde tespit ettiğimiz özetini yansıtmaktadır. Bu arketiplerin "cesaret", "paylaşmak" vb. gibi duygu durumları yansıttığı ve olumlu değerleri okuyucuya/dinleyiciye aktarmak adına kurguda yer adlığı görülmektedir. Jung'un teorisinde psişenin mücadele içinde olduğu olumsuz duygu durumlarını yansıtan kötücül değerler ise Şekil 3 de görüleceği üzere "kibir", "ikiyüzlülük" vb. gibi evrensel bağlamda karşıt değer olarak kabul edilen unsurlardır. Metinde gölge arketip olarak tespit ettiğimiz kırmızı, yeşil ve kara şeytanın ise bahsi geçen kötücül değerlerin yansımaları olduğu anlaşılmaktadır.

Tablo 1

Momotaro Masalında Tespit Edilen Arketipler ve Özellikleri

Olumlu Değerler ve Arketipler (Momotaro, Dede, Nene, Kuş, Köpek, Maymun)	Kötücül Değerler ve Arketipler (Kırmızı ve Yeşil Şeytan, Kara Şeytan)
Sağlıklı Beslenme	Kabalık
Ekip Kurma/Ekip Çalışması	Kin tutmak
İş Bölümü	Acımasızlık
Liderlik	Doğayı (Çevreyi) kirletmek
Cesaret	Saygısızlık
Çalışkanlık	Kibirli olmak

Paylaşmak	Kurnazlık
Nezakət/İnce düşünce	İkiyüzlülük
Eğitim/Akıllı davranmak	Bencilik
Beceri	
Alçakgönüllülük	
Sadakat	

Masalda geçen “pirinç” ve “şeftali” sembolü gibi milli değerleri yansıtan mitik semboller kolektif bilinçdışının açar ibareleri olduğu gibi nene, dede ve doğaüstü yardımcıları temsil eden hayvan sembolleri olumlu arketiplerin yansımaları olarak tespit edilmiştir.

Momotaro, kahraman arketipi olarak tespit ettiğimiz değerler etrafında yolculuğunu tamamlarken; nihai ödülü alarak bu değerlerin, başarının ve sağlıklı bir ruh halinin önemli unsurları olduğunu aktarmıştır. Böylelikle metnin Japon kültürü ve mitik yapısını yansıttığı, anonim bir eser olarak tarihi birikime ve anlama sahip olan sembollerin aktarıcısı olduğu anlaşılmaktadır.

Bu çalışma ile nihayetinde zaman aşımına uğramayan mitik değerler ve olumlu duygu durumlarının masal aracılığı ile çocuklara/yetişkinlere nasıl aktarıldığı açıklanmaya çalışılmıştır. Belirtmek gerekir ki masal metinleri çok yönlü ve derin metinlerdir. Metinlerin biçimsel ve yapısal çözümlenmeleri giriş kısmında da belirttiğimiz üzere bilimsel çalışmaların önünü açmış ve farklı yaklaşımlar ile metinlerin çözümlenebilmesini sağlamıştır. Çalışmamız ise bahsettiğimiz çok yönlülüğü; metnin özüne inerek, metnin biçimi dışında derin bir özü olduğunu gösterebilmek amacını taşımaktadır. Bu bağlamda, masal metinlerinin incelenmesinde; biçimsel çözümlenme yöntemlerinin yanı sıra metinde gizli derin anlam tabakalarının tespiti için psikoloji gibi disiplinlerden de yararlanılması gerektiğini düşünmekteyiz. Çalışmada uyguladığımız Jung teorisinin, kolektif üretimleri incelemek adına araştırmacılara farklı bir bakış açısı kazandıracağı; böylelikle yazarı belli olmayan fakat binlerce yıldır varlıklarını sürdürebilen anonim eserlerin varlık nedenleri ve işlevlerine ilişkin tutarlı ve geçerli yeni yaklaşımlar gerçekleştirilebileceği düşüncesindeyiz.

Kaynakça

- Adler, A. (2010). *İnsanı tanıma sanatı*. (K. Şipal, Çev.). İstanbul: Say Yayınları. (Orijinal çalışma basım tarihi 1927).
- Akbay, O. H. (2014). Ainu masallarında geçen Kamuy inancı üzerine bir değerlendirme. *Pursuit of History*, (12), 221-235.
- Akbay, O. H. (2015). *Kültür bağlamında Japon masalları* (1. baskı). Konya: Çizgi Kitabevi.
- Ashkenazi, M. (2018). *Japon mitolojisi*. (Ö. Özaparıcı, Çev.). İstanbul: Say Yayınları. (Orijinal çalışma basım tarihi 2003).
- Campbell, J. (2010). *Kahramanın sonsuz yolculuğu*. (S. Gürses, Çev.). İstanbul: Kabalcı Yayınları. (Orijinal çalışma basım tarihi 1949).
- Cirlot, J.E. (2001). *A dictionary of symbols*. (J. Sage, Çev.). London: Routledge. (Orijinal çalışma basım tarihi 1962).
- Çobanoğlu, Ö. (2008). *Halkbilimi kuramları ve araştırma yöntemleri tarihine giriş* (4. baskı). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Ege, F. (2013). Namert ile Cömert Masalı'nın arketipsel sembolizm açısından incelenmesi. *Bilim ve Kültür* (1), 36-43.
- Ege, F. (2016). *Masalarda bilincin dönüşümü ve dönüştürülmesi Kuzeydoğu Anadolu masalları örnekleminde* (1. baskı). Ankara: Kültür Ajans Yayınları.
- Fromm, E. (2014). *Rüyalar masallar mitler*. (A. Arıtan ve K. Ökten, Çev.) İstanbul: Say Yayınları. (Orijinal çalışma basım tarihi 1957).
- Geçtan, E. (2012). *Psikanaliz ve sonrası* (15. baskı). İstanbul: Metis Yayınları.
- Günay, U. (1992). Masal. *Türk dünyası el kitabı* (2. baskı) içinde (s. 321-332). Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.
- Güvenç, B. (1995). *Japon kültürü* (2. baskı). Ankara: İş Bankası Kültür Yayınları.
- Hukuda, Y. (1955). Momotaro dowa o toshite mita nihon jido no seishinteki hattatsu nitsuite. *Minzoku Eisei*, 22(2-3), 88-94.
- Indick, W. (2011). *Senaryo yazarları için psikoloji*. (E. Yılmaz ve Y. Karaarslan Çev.). İstanbul: Agora Kitaplığı. (Orijinal çalışma basım tarihi 2004).
- Jung, C. G. (2009). *Dört arketip*. (Z. A. Yılmaz, Çev.) İstanbul: Metis Yayınları. (Orijinal çalışma basım tarihi 1976).
- Keşoğlu, T. (2000). *Japon Masalları*. Ankara: Doruk Yayınları.

Masal. (t.b.). *Türk Dil Kurumu güncel Türkçe sözlük* içinde. <https://sozluk.gov.tr/>

Ozaki, Y. T. (2018). *Japon masalları*. (M. Batmaz, Çev.). İstanbul: Maya Kitap. (Orijinal çalışma basım tarihi 1903).

Özçalışkan, Ş. (1996). Vladimir Propp'un biçimbilimsel yaklaşımı çerçevesinde bir Keloğlan masalının incelenmesi, *Dilbilim Araştırmaları Dergisi*, (7), 59-75.

Özşen, T. (2016). İkinci yabancı dil olarak Japonca öğrenenlerin gözüyle “Japonya” imgesine bakış, A. Özbek, T. Özşen, K. Kawamoto (Ed.) *Japon dili ve kültürü eğitimi araştırmalarına yeni yaklaşımlar* içinde (s. 41-61). Çanakkale: Paradigma Akademi.

Propp, V. (2011). *Masalın biçimbilimi*. (M. Rifat ve S. Rifat, Çev.). İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları. (Orijinal çalışma basım tarihi 1928).

Sarı, A. ve Ercan, C. (2008). *Masalların psikanalizi*. Ankara: Salkımsöğüt Yayınları.

Schultz, D. P. ve Schultz, S. E. (2007). *Modern psikoloji tarihi*. (Y. Aslay, Çev.). İstanbul: Kaknüs Yayınları. (Orijinal çalışma basım tarihi 2004).

Toksöz, L. (2020). Japonya imajını oluşturan faktörler üzerine bir inceleme: Namık Kemal Üniversitesi örneği üzerine. 7. Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Kongresi Bildiri Tam Metin Kitabı (s. 255-268). Ankara: Asos Yayınları.

Ukray, M. (2015). *Jung psikolojisi tüm çalışmaları ve Freud'la karşılaştırmalı* (1. baskı). Ankara: Yason Yayınları.

Vogler, C. (2012). *Yazarın yolculuğu senaryo ve öykü yazımının sırları*. (K. Şahin, Çev.). İstanbul: Okuyan Us Yayınları. (Orijinal çalışma basım tarihi 2007).

Wilkinson, K. (2011). *Kökenleri ve anlamlarıyla semboller işaretler, binlerce yıllık görsel bir yolculuk*. (S. Toksoy, Çev.). İstanbul: Alfa Yayınları. (Orijinal çalışma basım tarihi 2008).